

Es ist dir gesagt, Mensch, was gut ist BWV 45

Kantata Bacha *Es ist dir gesagt, Mensch, was gut ist* BWV 45 skomponowana została na ósmą niedzielę po Trójcy św. i zaprezentowana po raz pierwszy w lipskim kościele św. Tomasza 11 sierpnia roku 1726 podczas nabożeństwa o siódmej rano. Wykonanie dzieła poprzedzały następujące czytania z Pisma Świętego: ustęp 8, 12-17 z Listu do Rzymian „Ci, którymi Duch Boży kieruje są synami Boga” i z Ewangelii wg św. Mateusza (7, 15-23) – fragment Kazania na górze ostrzegający przed fałszywymi prorokami. Johann Sebastian posłużył się tym razem tekstem poetyckim przypisywanym według tradycji księciu Ernstowi Ludwigowi I von Sachsen-Meiningen (z ernestyńskiej linii Wettinów), do którego wierszy swoje kantaty komponował pozostający w służbie tego władcy daleki kuzyn mistrza – Johann Ludwig Bach, skądinąd bardzo ceniony przez lipskiego kantora. Poeta wybrał na motto swojego libretta (u Bacha jako chór rozpoczynający dzieło) cytat z Księgi Micheasza (6, 8) „Oznajmiono ci człowiecze, co jest dobre i czego Pan żąda od Ciebie: tylko abyś wypełniał prawo, okazywał miłość bratnią i w pokorze obcował ze swoim Bogiem”. Słowa te w oczywisty sposób korespondują z ustępem Ewangelii Mateuszowej czytanej w ósmą niedzielę po Trójcy św.: „Nie każdy, kto mówi do mnie Panie, Panie, wejdzie do królestwa niebieskiego, ale ten kto spełnia wolę Ojca, który jest w niebie.” W czasach Bacha ustęp z Księgi Micheasza chętnie interpretowano jako zapowiedź słów Chrystusa z jego Kazania na górze. Pouczenie o prawdziwej pobożności i życiu zgodnym z prawem Bożym właściwe jest bowiem obu tekstom biblijnym i stanowi jeden z setek przykładów paralelności oraz spójności ksiąg Starego i Nowego Testamentu. W librecie kantaty Bacha cytat ten odpowiada z kolei ściśle tekstowi chorału końcowego „Gib, daß ich tu mit Fleiß, was mir zu tun gebühret” („Spraw, bym w trudach nie ustając, czynił, co przystoi”) – drugiej zwrotki pieśni *O Gott, du frommer Gott* śląskiego teologa i poety Johanna Hermanna (1585-1647), co stanowi o symetrycznej konstrukcji ideowej BWV 45.

Chór wstępny to bodaj jedno z najbardziej rozbudowanych i najbarwniejszych Bachowskich muzycznych opracowań cytatów biblijnych. Rozpoczyna się długim wstępem instrumentalnym z wykorzystaniem dwóch fletów poprzecznych, dwóch obojów i smyczków. Każda fraza tekstowa, niczym w motecie, otrzymuje osobną, sobie przypisaną szatę dźwiękową. Ze szczególnego rodzaju emfazą opracował kompozytor słowa wyjaśnienia sensu pouczenia zawartego w cytacie z Księgi Micheasza, by każdy wierzący w swoim postępowaniu podążał za Słowem Bożym: „nämlich: Gottes Wort halten”. Barwnej polifonii początkowego fragmentu tego ustępu przeciwstawił Bach w środku chóru rozdzielane pauzami zawołanie całego zespołu wokalnego, utrzymane celowo dla jednoznaczności przekazu w fakturze homofonicznej. W następującym zaraz recytatywie i arii tenorowej podmiot liryczny powołuje się na znajomość woli Bożej, której podporządkowuje swoje zasady działania, poddaje się w pełni przykazaniom danym przez Boga i podąża za Jego słowem. To, co oznajmione zostało w recytatywie nr 2, w arii nr 3 uzupełnia pouczenie zgodne z przesłaniem z Psalmu 147, o tym, że Bóg zawsze przybywa człowiekowi na ratunek, gdyż „Pan podnosi pokornych”, ale jest też sędzią surowym i „bezbożnych do ziemi poniża”. W rytm złowieszczonego menueta wyśpiewuje tenor zatem ostrzeżenie o nieuchronności kary dla tych, którzy wystąpią przeciw woli Boga.

Kantata BWV 45 składa się z dwóch części, które w takich wypadkach zwyczajowo wykonywano przed i po kazaniu. Drugi człon dzieła rozpoczyna kluczowe dla przesłania całego utworu ustęp (nr 4) – arioso basowe (*Vox Christi*), w którym czterokrotnie wyśpiewywane jest ostrzeżenie Jezusa z Kazania na górze wobec tych fałszywych proroków, którzy wprawdzie powołują się w swoim działaniu na imię Pana, a mimo to zostaną odrzuceni, gdyż w ich życiu brakuje dobrych uczynków. Bach jakby chciał w ten niezwykle dla siebie sposób podkreślić wagę przestrogi, która z owej Góry Błogosławieństw niesie się na cztery strony świata i przywołuje grzeszników do opamiętania się. Rozbudowane melizmaty na słowach odnoszonych do zło czyniących: „odejdźcie wszyscy” („weichet Alle”) uzmysławiać mają, jak wielu ich wciąż wśród rzesz mieniących się chrześcijanami. Następująca zaraz aria altowa to pozytywna odpowiedź na wołanie Chrystusa i konstatacja nauki płynącej z niedzielnej perykopy. Alt bardzo często w kantatach Bacha symbolizuje głos grzesznika pragnącego poprawy i dążącego do niej. W intymnej arii z towarzyszeniem fletu poprzecznego surowości poprzedniego ariosa zostaje przeciwstawiona pozytywna konstatacja „Wer Gott bekennt aus wahrem Herzensgrund, den will er auch bekennen” („Kto w sercu głęboko skrywa wiary szczerzej słowo, tego Bóg się też nie zaprze”), potwierdzona dalej w recytatywie i kończącym dzieło chorale o zaufaniu i poddaniu się w pełni woli Pana.

Szymon Paczkowski